

пор. 4042/4

XV

Личност
Милана Ракића

126/4

Ракићева личност

Због чега је нешто одговорно

Већ дуже времена нема међу нама Милана Ракића. Не виђамо ~~оно~~ његово одлучно мушко, одлучно човечко, и зато већ ~~продавно~~ скоро одувек мало порушено лице. Сва изнутра рађена лица постају мање или више порушена. Живот и рад и уметност, то су епохе и катастрофе. А епохе увек ~~немају~~ харају поља преко којих пређу. Због тих чињеница и долазимо чешће пред дилему: више волиш видети лепо лице или израђено лице? Зар не може обоје заједно? Може, али је та комбинација ређа. Лепота је пламен, изнутра напоље; а духовни рад и мисао ~~су~~ затрпана, гушена ватра која угљенише. Да ме сад нешто чује Милан Ракић како под насловом теме о њему, говорим о лепоти лика! Али пошто га још нема међу нама, довршићу што сам почела. Било да се човек играо са животом, било да се живот играо са човеком, пуцале су и кидале се при том мисли, осећања, живци, месо, кожа, и настајали углови, зарезотине, чворови, ожиљци. Па ипак, нарушено лице је лик знања и искуства, лик плодовитости, ~~мирне плодовитости~~ ^у коју је тако пријатно посматрати и погађати. Ето и зато ~~нам је~~ ^у као што Милана Ракића ретко и мало видимо. А ~~увек~~ ^у нам је као што га и доста мало чујемо. Као музикална природа, ~~он~~ ^у воли да подуже времена не говори речма. Други говоре око њега, а он слуша. Има он и ту ретку дисциплину да уме другог слушати. Ћути, слуша, и само му мале иритације севкају од живаца у мозак, и од мозга у живце. Ћутање и музикалност ~~уосталом~~ ^у иду обично заједно. Стари Грци, Питагорејци, сви су били музичари, а баш они су пронашли петогодишње ћутање. Немачки песник Хелдерлин, више Грк но Немац, метнуо је своје Хипериону у уста речи: »Говор је сувишан«.

Због свега реченога Ракић нам се привиђа као силуета. Не мислимо тиме рећи као на брзу руку изведен цртеж, него као портре особите врсте на којем је личност истовремено и присутна и отсутна. Силуету непрестано прострујава ваздух и светлост. Ако се ~~са~~ ^у много ~~чисти~~

↓ З Музичари, изнао је, не баш слова не баш мисао, не баш ни речи ни говор. Милан Ракић, као брзо музи

~~pa~~ zagledate u nju, vi ćete doživeti da će vaš pogled proći i propasti s one strane lika i oblika. Setite se Račića kad se pojavi u vratima, ili ustane da vas pozdravi. To je mršav, suptilan gospodin; sa odелом некако неважним које само мало тамније извлачи контуре; господин који није сувише љубазан, није нарочито ~~респектабилан~~, није човек сликовитих гестова, није човек елоквенције. Једном речју, то је човек без перипетија. Гологлав, руке празне, џепови приљубљени уз тело, под мишком никада не носи своју збирку песама. Раčić воли да поседи у друштву, али воли да при том одсуствује и са оним што зна, и са оним што јесте. Кад би неки скулптор решио да ради Раčićа, прилично би се напатио: ни доста тела, ни добрих драперија. Само имагинистички портре, свијета.

Сви смо уосталом пролазили као тај скулптор. Седимо подуже крај Раčićа, и како он носи нешто свијена плећа и мало оборену главу, можемо га баш пажљиво проматрати. Запалио је цигарету, и пуши са ~~скоро~~ аристократским и зато помало егоистичним миром. И тек ако га нечим потерате да се боље исправи у простору и осветљењу, и да проговори, онда ће се, тачно обрнутим редом, ~~прво~~ иронично насмејати оном што ће ~~затим~~ врло просто и тихо рећи. То је Раčić: прво надмоћ, па после дискретно повлачење, реч проста која из овог горњег света одмах некако склизне у неки ~~доњи~~. Надмоћ и повлачење, није парадокс. У реч ~~надмоћ~~ реч ~~моћ~~ није сасвим прецизно употребљена — речи се често неправилно стављају. Баш зато што надмоћ савладано види свет, зауздава и машту и нагон, и амбицију и интелигенцију, баш самим тим она ~~некако~~ престаје бити моћ. Чешко је зато знати којим снагама и путевима је Раčić увек преимућан и увек дискретно повучен; којим снагама и путевима је стекао преимућство и над својом чувеношћу и над својом поезијом. Раčić живи једном музикалном, ритмичношћу, која све оно што споља иде и прати, сматра случајностима и конвенцијама. Раčićев нагон је одређивање а не привезивање за спољашње.

~~Савладано~~ ~~и~~ врло лични Раčić, човек знатно несвакидашњи, ипак је наш човек, и то скоро у старинском смислу речи, а затим још и у сваком другом смислу у којем је један снажан поет пуна расна садржина. Раčić има бар толико нових пресека личности откада ~~није~~ ~~писе~~ ~~песме~~, колико их је имао док је песме писао. И са свим тим ~~способностима~~ он је, скоро неаламски схваћено, ~~наш~~ човек. Прочитајте му песме: то је тачно поезија нашег народа: или земаљска песма јаким чулних чежња и радости, или мирна, достојанствена контемплација пролазности и ништавила човекова. Погледајте руку Раčićеву: то је мање

рука писца или пианисте, ~~дакле~~ рука ^{биста и млада} кокетних прстију, а више сувоњави ба-релјеф без ружичасте крви под кожом, ~~руке која писање и свирање меша са атактистичким сећањима на гестове сејања, који су такође поетски гестови.~~

Рад вајара Сретена Стојановића

~~држања на длану и разасипања семена. Послушајте глас Ракићев, у дубини соноран, сачувани глас неког нашег стрешине који говори мало и благо, али решено, и још глас старешине који стоји на вратницама неке добре наше куће, у унутрашњости земље, где земља и човек имају један карактер.~~ *шта*

↓ *што негде*

Шта карактерише нашег човека, ^{уопште?} Не воли да буде много личан на око, воли да је као сви остали, па ма се тога ради морао ~~не подизати~~ ^{не подизати} сешким вежбама. Рецимо, неко је ћуталица по природи, али ^{бади ми,} не говори колико год ~~треба~~, ако се око њега говори, и још и у оном стилу у којем се око њега говори. Наш човек је не само природан, што је најзад природно, него је ~~уопште~~ ^{уопште} пригодан, што није лака ствар. Пригодан човек крије своју оригиналност, савлађује је или из ~~уопште~~ ^{уопште} стидљивости, или због неке дисциплине. Ракић има у великој мери ту ~~филозофију~~ ^{филозофију} и то наше домаће васпитање; да буде, како Његош каже, свему »наредан«, да буде у складу с моментима који су на реду, да буде као сав свет. У Ракићу је у великој мери древна црта наших народних бораца и трпилаца, који су у сваком моменту на дану носили оно што момент тражи, па ма то била и глава. Ракић има у пуној мери ознаку људи са јаким ~~мисаоцима~~ ^{мисаоцима} карактерима: не одликовати се као појединац, него као раса.

Таленти поета и музичара, образованост, рад мисти, изградиле су од Ракића елитну фигуру; али он не воли да ишта елитно чини много активним у саобраћају и разговору. Ракић је у плоти и крви човек јаког ритма, али у понашању и ставу човек строга закона. Ракић је поет у самоћи, а обичан човек на улици и при столу. Он се нерадо служи литерарним истинама; он не мари у разговору штампан аргумент; он бежи од такозованих мистичких чињеница. А ако се баш мора на нешто слично позвати, рекне то тако мало и ограничено, као да спрема стих: изброји слоге и стопе, и толико. Јер, једно слово више, све би развалило. А тако је неукусно и непотребно разваљивати, а тако укусно и добро у мере стезати оно што би могло бити разорно. Присуствовала сам једном чудном дуелу Ракића са једним његовим пријатељем, који је нападао трећег, заједничког познаника. Елоквентни и даровити нападач сипао је као из митраљеза потсмех, осуде, увреде, све у метафорама, као за штампу спремљено. Ракић сачека паузу, и запита мирно: Зашто, ако смо једаред ухватили човека у грешци, или му открили један недостатак или смешну страну, зашто га увек видети са тим недостацима и грешкама? Али сабеседник Ракићев неће да се замисли, него појачава калибар удараца, и тражи од Ракића врсту капитулације. Одједаред, Ракић погледа око себе правдом из себе, душом у којој нема ни труни фарисејства, која нити вели: хвала ти, Боже, што нисам као овај други; нити: хвала ти, Боже, што нисам као онај трећи. И одједном, умори се и паде нешто што је било и нечовечно и неуметничко, што је чинило да је реч оног даровитог нападача дебљала и густила се скоро до бесмисла. Ракић

спасе и присутног и отсутног, и поље борбе оста чисто и честито.

У Ракићевом животу има два велика духовна догађаја: његова ванредна збирка песама, и његов тихи излазак из писања. Не треба се ту повести за обичном мишљу: да су то две сасвим супротне појаве, два елемента који се искључују именом и суштином. Само се на површини то двоје много разликује, а у дубини човека не. Прво, кад је неко уметник, ритам уметнички у њему само смрт зауставља. Зато је код уметника мисао увек пластична, и кад се не изрекче. Из истог извора потичу код уметника и говор и ћутање, и исту садржину имају и говор и ћутање. Друго, ~~има духовна која~~ грозничаво и издашно стварање с објављивањем, ~~насматрају са сунцама.~~ А шта, ако ту има славољубља, суревњивог страха, завидљивог самерања себе са другима! Зар не постоји и стидљивост стварања! Стварање је сигурно мистеријум, а где год има правог мистеријума има и ~~стидљивости~~ и уздржавања. Треће, јака личност је као таква пластична, поет поезију не може сакрити, не може у гроб понети. На неки начин она зрачи из човека. Питагорејци су имали право: у песнику пева, и у мислиоцу мисли, а напољу може стојати ћутање петогодишње, или двадесетогодишње, или и доживотно, као код толиких писаца који су били па и остали писци једне књиге.

Ракићева силуета је силуета песника у којем је идеалист ућуткао пластичара. Стидљиве природе знају да пластичар често истрчи и објављује и оно што идеалист није хтео казати. Те природе усаме срце, и склањају се тамо где су пластичар и идеалист потпуно једно. Та је област музика. Ракић је једног дана свукао са себе онај облик појаве који, помало као униформу, носе обично песници. Настало је преображење. Јер сви проблеми човекове егзистенције, спољне и унутрашње, мењају се много кад их човек престане објављивати. Људи додуше сматрају за необично, безмало и за трагичну ствар, кад неко престане радити што је радио с оправдањем и с вокацијом. Међутим, како је већ речено, то је спољашња промена. Са гледишта суштинског, питање је: да ли се при том нешто ~~недовршено~~ и фрагментарно ~~прекинуло~~? или је нешто потпуно и округло довршено? ~~Д~~ Некад баш недовршен облик или мисао имају своју особиту вредност и особити позив даљег живота у недовршености? Ни Паскал, ни Бодлер ни Кијтс нису довршили своје мисли и певања, али они баш такви имају необично јак смисао и величину која расте.

Ракић је прошао кроз ниску својих песама као месец кроз све мене своје. Круг је затворен, орбит самосталан. Као месец, Ракић је у том опходу све имао, и све изгубио, и још можда зажалио као над сувишним над много чим

*Умислимо да је
мисао и
својствена
својства.*

X 10

што је имао. По оној лепој речи Платоновој: Што желиш, даће ти се, о, несрећни човече! ~~Р~~ Ракић је ушао у тво-
раштво своје без постепености и огледања, као сви таленти
који су и јаке личности; ушао је са свим силама и са
пуним ритмом. Кроз једну књигу је дакле дао и казао
саме оригинале својих радости и страдања, и сматрао да
повнављања и копије ничему не служе. Јачина његове по-
езије сведочи да је дао саме оригинале; а јака личност
његова сведочи да је са непотрошеним ритмовима изишао
на другом крају песама из њих. У једном преломном тре-
нутку испољио се Ракић на начин необичан; сам себе сма-
њио у очима посматрача, ~~сам себе дицао у личности својој~~
кад је свету објавио: ~~речима света~~ Много сам обећавао, ~~а~~ ~~мање~~ дао, ~~а~~ себи објавио, заједно са једним чувеним
француским песником: Све што сам написао, само је мало
песка на длану моје руке. Господствена је та сразмера, и,
ко зна, можда тачна и правилна у овом свету који си-
гурно има далеко више стихова и песама него поезије.

Нешто ванредно природно и уједно дубоко поштено
има у томе да се човек откине од оног што је довршио,
да престане висити на свом плоду. Плод има своју само-
сталну судбину. И можда је нов задатак песника: жртво-
вати се за ту судбину плода. Песник је уопште жртва:
жртва човечанства, жртва свога демона, па можда и жртва
свога дела. Ракић је дао своје делу, прво, све своје рит-
мове и музике; а затим, своје ћутање. Шта видимо и до-
живљујемо? Чар и значај његових песама расте! Чини нам
се да су те песме досада прошле кроз две три нове егзи-
стенције заједно са својим творцем, заједно са читаоцима
који песмама увек додају, ~~личност песника, познату или~~
~~уображену~~. Наравио, осећамо и трагичност жртве, и имамо
бол гледајући једну књигу коју је песник усамео, и раз-
мишљајући о тежњама прослављеног песника који одје-
дared замукне, јер хоће, не зна нико тачно, или да потоне,
или да узлети. Можда се и ~~врло~~ велика трагедија крије у
том, ~~да~~ Ракићеве песме говоре ~~саме собом~~ да је запад и
заранак крај сваког трајања, кратког као и дугог.

Има дражи у том: бити писац једне књиге, довршилац
једног уметнички ритмичног круга по којем ће, силом за-
кона свих путања, неко поново кружити. Тако већ преко
стотину година круже људи по једној малој књижици
Џона Китса, песника који је имао осећање да ~~са~~ стоји
на ивици света, и мисли, мисли до запада и заранак, «док
и љубав и слава не потону у ништа». Исто тако око сто-
тину година круже људи по шачици ~~наредних~~ фрагме-
ната чаробно музикалног песника Хелдерлина. А неколико
стотина година по једној књижици Томе из Кемписа. И
тако даље. Има врло много писаца једне књиге; и има

кружења по таквим књигама која трају и преко две хиљаде година, и има баш међу тим књигама таквих које су школе ритма, стила и музике, из генерације у генерацију.

Један редак из књиге Томе из Кемписа гласи: Затвори за собом врата. Та духовна опомена важиће док је човека. Она се дотиче живе душе свих јаких личности које се са таштинама боре у сну и на јави. Треба моћи заборавити успех, чувеност, славу, иначе нема усавршења и раста личности! А ако личност не расте, умиру ритам и акцент и у човеку и у делу његову. Што даље у времену, песник долази у све жешћи конфликт са својим делом: или дело собом хранити, да би дело живело дуги век; ~~или~~ ~~или~~ или се њиме, делом хранити, да би човек имао ~~краткотрајну~~ славу. Затвори за собом врата! Читају то са дубоким разумевањем људи који воле да уђу у стање резерве према свима својим творачким средствима, и према свима својим творевинама. Нешто човека одједаред паралише, али нешто одмах и инспирише. За шта? За нову књигу у будућности? Врло често је то случај, јер већина песника није од оних који са првом и једном књигом повуку и доврше путању. Али бива да се инспирација окреће у прошлост. Зар то доиста бива, и зар се може радити за прошло? Може, и за своју личност у прошлости, и за своје дело које је већ прошло однела. Може, јер човек јаким ритмова дејствује слободно у простору: обрће стрелицу времена; новим истинама и лепотама окрепчава оно што је објавио онда кад није знао колику количину истина ће још имати да позна и да поднесе у животу. То су људи који, не продуктујући можда више у смислу пластичном продуктују у смислу идеалном, зраче моћју и ауторитетом у околину своју, па и у старе стихове своје књиге.

Милан Ракић потсети често на један чувен Рембрантов портрет. Градилац, неимар, има пред собом хартије и писаљке, и у руци шестар; али рука је као заспала, алатка ће испасти из ње. А творац то баш и жели, јасно је, да не исцрта, да не објави. Он ствара у себи особитим знацима, на начин музичке партитуре. Не знам шта све други читају из тог Рембрантова симбола. За мене, то је уметник који је затворио врата за собом; то је тихо музикализирање творачке маште; то је велика криза у ритму целог човека. То може да значи и фаталност. Ко се у музику и њено симболисање усели, тај постаје скептик према сваком уметничком изразу, а нарочито према речи. Реч, говор човечји, створен је додуше од музичких елемената, али је реч и по звуку и по ритму сиромашнија рођака музике. Грло човечје је диван инструмент док човек пева, али није више то, кад стане говорити. Тај сукоб између

музике и речи ванредно се оштро осети, на пример, у познатој Бетховеновој симфонији у којој има и вокалне музике, па зато има и говора.

Музикализовање песника, то је Ракићев случај, па и Ракићева судбина. Музика је, наравно, била у Ракићу, и кад је писао песме. Сви знамо правилност и чистоту Ракићевих стиха, строгост метра, природност и лепоту рима, чисто музички ритам. Сви знамо да Ракић до краја није могао примити слободан стих. Нема слободног стиха јер нема слободног ритма! Ритму прска снага у висину и у дубину, али ноге и стопе су му везане, чак оковане! Па свака је клица живота и твораштва зазидана и окована! У свакој семенки је потенција раста и развијања утиснута и затворена у виду партитуре музичке. Разговарала сам једаред с Ракићем о слободном стиху једног талијанског песника, и заузимала се за те стихове аргументима језика и музике. Ракић је сумирао отприлике овако: Добро, да примим све то, али колико је њих у стању да чита, или рецитије, те редове у правом такту, и у правој музичкој фрази, кад је партитура текста изведена без музичке дисциплине и правила? А ако се симболи не осећају непосредно из ритма, нити ваља музика, нити ваља поезија!

Полако полако, Ракић поет је затворио за собом врата, и као антички класик, као питагорејац, почео да спаја музику и поезију у једно. Испустио је алатку која се зове перо, јер је у музици нашао задовољство од непогрешне ритмичности и чисто апстрактног израза. Заиста, кад се пожели и савршена грађевина и апстракција симбола, има само музика. Баците једну лирску песму, одличну лирску песму, у добру композицију, песма је натпевана, често и сахрањена. Музика сав што осећаја своди на простор, време и бројке. Та три елемента, па већ и сваки за себе, изводе из времености и вуку ка вечности. Кад смо казали ритам, казали смо вечни живот. Зато је музикални песник увек у опасности да можда не одоли музици према речи. Ниче, толико музикалан колико песник, цепао се целог живота држећи у једној руци свој божанствени, јупитарски стил, а у другој музичке импровизације.

Сем непогрешне ритмичности, Ракић је у музици нашао још и ону независност која одговара његовом особитом, класичном карактеру. Музика чини независним од образовања, од вере и традиције, од идеја које су иначе урасле у човека. Музика даје једну ванвременску свест. Из те се свести лако, или бар лакше прекорачи у ма коју резигнацију или растанак, којих је живот пун, којих је поезија пуна. Ви ћете чути песме Ракићеве у рецитацијама. Обратите добро пажњу на те песме јаким, кратким инспирација, писане, скоро свака од њих, под слутњом

слутњом

да сваки час прети неко растројавање. Осећаји одједаред постају разилазни, концентрација се пресеца, или прелази у другу. Једино музика даје извесну илузију, можда и нешто стварније од илузије, да можемо измаћи некуда у времену и простору, тамо где ритму ништа не прети, где се не пита колико је сати и које је годишње доба, где ништа не потсећа на то колико нам још остаје да живимо.

Ракићева личност, дисциплиновано ритмична у добру и у злу, правди и неправди, вреди колико једно уметничко дело, и јесте то. Колико се пута тај човек сам очистио и спасао! Колико је пута био господар над својом творачком размахнutoшћу! Колико је пута ишчупао своју самосталност из односа у којима би зависност била или пријатна, или корисна! Колико је довршетака према самом себи извео, и како се отиснуо у други један свет, да би се чувеност и слава смирили. Велика преображења су цене великих личности. Ракић, који не воли никоме да противречи, себи је противречио, и провлачио своју личност кроз многа преображења, заварављујући нас, кријући где је ~~на~~ ^{у њему} ватрено језгро духа. Тежак мора бити и данас такав живот и рад. Стога су ведри мир и глатка дискретност Ракићева, неоцењиве појаве. Велики пример нашег живота је Ракић. Са личношћу својом он улази у духовне животе свију нас, одлучујући. А ипак, име његово, изговорите га само, је л' те да је једно од најтиших имена у нашој књижевности.

Р. Замјеро